

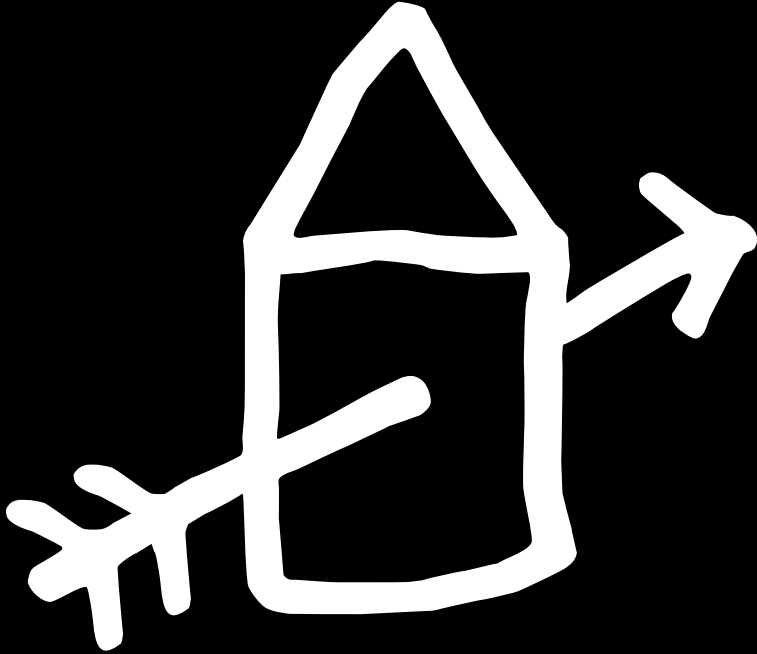
Baerne

In dit nummer o.a.:

- . Jacob van Lennep, Guldenhof en Drakenburg
- . Van Villa Waldheim naar Waldheimmavo
- . Dineren op Groeneveld

Tijdschrift van de Historische Kring Baerne

Hét ware huis

Van Berkum Makelaars

Van Berkum Makelaars bv | Makelaars in en taxateurs van onroerende zaken
Nieuw Baarnstraat 93 Postbus 135 3740 AC Baarn | Lid NVM Wonen - BOG
telefoon (035) 541 84 45 | info@vanberkummakelaars.nl

VAN UW VOORZITTER

En weer ligt er een Baerne met de meest uiteenlopende en interessante artikelen voor u. De redactie heeft weer prima werk geleverd, geniet er van.

Mijn oproep in de vorige Baerne om toch vooral te zien of u zelf wat extra's voor onze vereniging kunt betekenen heeft niet veel reacties opgeleverd. Ik breng als voorbeeld in herinnering hoe enthousiast onze communicatieadviseur, Inge Pastoor, in de pauze van de zeer interessante lezing van Michiel Kruidenier over de architect Van Epen ons opriep om met de komende feestdagen een lidmaatschap van de Historische kring Baerne cadeau te geven. Goed idee, gewoon doen! Wees niet verlegen, er ligt veel werk te wachten op nieuwe vrijwilligers.

Helaas moesten we in de afgelopen periode horen dat onze gewaarde en actieve vrijwilliger van de werkgroep Oude Begraafplaats, de heer R. Stam, plotseling was overleden. Een groot verlies voor de familie maar ook voor ons. Onze condoleances gaan naar de familie.

Ik wil de medewerkers van de Oudheidkamer complimenteren met de hoge bezoekcijfers bij de expositie over de Baarnse horeca. Kwaliteit wordt dus beloond. Ton van den Oudenalder heeft ook nog eens samen met Lisette Kuizinga een drietal rondleidingen verzorgd voor ouderen. Dat is nu sociale cohesie. Een groot succes.

Dit is de laatste Baerne van dit jaar 2012 en ik wens allen gezellige feestdagen toe en een fijne start in 2013. Natuurlijk zie ik u allen op onze Nieuwjaarsreceptie in de Oudheidkamer op 4 januari voor een toast op het nieuwe jaar.

Heel veel dank aan allen die zich dit jaar weer met zoveel inzet en belangeloos voor onze vereniging hebben ingezet. ■

André Mascini.

INHOUD

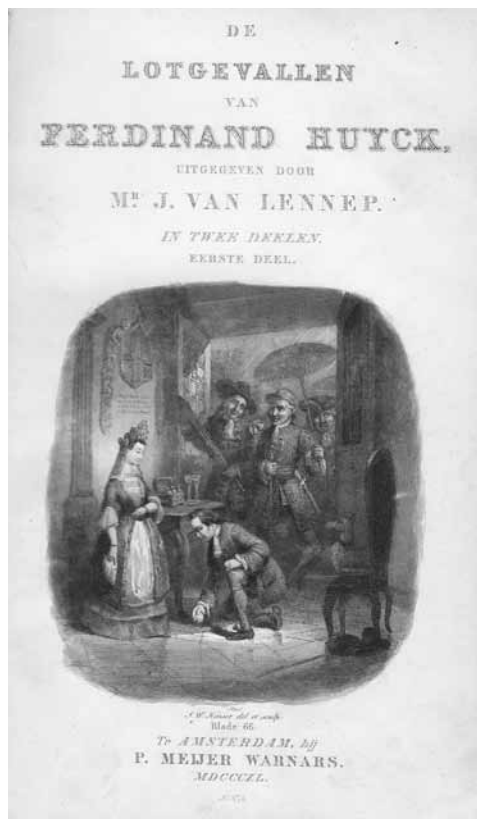
Jacob van Lennep, Guldenhof en Drakenbrug	98
Kasteel Groeneveld: buitenplaats voor stad en land	106
Verplaatst - vermist Van Villa Waldheim naar Waldheimmavo	109
Lutheranen in Baarn: een aanvulling	125
Dineren op Groeneveld	127
Baarnaars en Barinezen	131

Voorzijde omslag: Villa Waldheim

JACOB VAN LENNEP, GULDENHOF EN DRAKENBURG

In Baarn hebben we de Jacob van Lenneplaan, de Roos van Dekamahof, de Ferdinand Huycklaan, de Guldenhoflaan en Ypendael.¹ Ze hebben alle te maken met de schrijver, taalkundige en politicus mr. Jacob van Lennepe (1802-1868) en zijn romans *De roos van Dekama* (1836) en *Ferdinand Huyck* (1840). In de tweede roman is sprake van de buitenplaats Guldenhof en de persoonsnaam Van Ypendael.

door: Frits Booy

Het titelblad van de eerste uitgave van *De Lotgevallen van Ferdinand Huyck*.

Werkelijkheid en fantasie bij Van Lennepe

In de zomer van 1823 maakten Jacob van Lennepe en zijn studievriend Dirk van Hogendorp voor hun plezier een voetreis door Nederland. Van Lennepe beschrijft in een dagboek heel precies allerlei bezienswaardigheden, het landschap, de dorpen en steden, bedrijven, de zeden en gewoonten. Zo krijgen we een bijzonder goed beeld van Nederland in het begin van de negentiende eeuw.² Jammer genoeg stopt Van Lennepe met zijn dagboek in Arnhem. We weten daardoor niet hoe de twee vrienden naar Amsterdam terug zijn gelopen. In elk geval kunnen ze vanaf Amersfoort naar Naarden zijn gewandeld om daar met de trekschuit naar Amsterdam te gaan. Als dat zo gegaan is, heeft Van Lennepe vanaf Amersfoort dezelfde route afgelegd als de hoofdpersoon Ferdinand Huyck van zijn roman in twee delen *De lotgevallen van Ferdinand Huyck* (Amsterdam 1840).

In deze historische roman, die zich in de achttiende eeuw afspeelt, reist Ferdinand

Huyck, zoon van de Amsterdamse hoofdschout³, en afgestudeerd als jurist, samen met jonkheer Eduard van Ypendael, die hij in Napels ontmoet heeft, van Italië naar Nederland terug. Hij logeert op de ridderhofstede van de familie Van Ypendael bij Amersfoort en gaat daarna alleen te voet verder. Hij komt door Soest, langs Soestdijk, Baarn en Eemnes naar Naarden, waar hij op de trekschuit naar Amsterdam stapt. Ferdinand is dan twee jaar weg geweest, wat een erfenis van een oudoom hem mogelijk had gemaakt. In Livorno heeft hij op verzoek van een gefortuneerde tante zich beziggehouden met een zakenprobleem, dat hij gunstig voor haar heeft opgelost.

De buitenplaats *Guldenhof*

Als Ferdinand Huyck Soest uit is, passeert hij de luthof *Soestdijk*. Een citaat: [...] *maar toen ik het Princelijke luthuis Zoestdijk ongeveer een half uur achter den rug had, begon ik wederom uittezien naar een herberg; niet omdat ik eenige vermoeidheid of behoefte aan spijs of drank gevoelde; maar omdat de staat der luchtgesteldheid mij hoe langer hoe meer vrees deed koesteren voor het op handen zijn van een fiksche regenbui.* Hij loopt snel door in de hoop dat de bui zal wegtrekken, maar er breekt zo'n noodweer los, dat hij een schuilplaats moet zoeken. Hij ontdekt dan aan de linkerkant van de landweg tegenover een statig beukenbos *een fraaie luthof, naar den nieuwsten Franschen smaak aangelegd, met sterrebosschen, gescho-*

ren lanen en slingerende berceaux, met beeld- en grotwerk, bloemtuint en diergaarde, vijvers en fontijnen [sic], zonnepijlers en koepeltjens. [...] Aan het einde dezer laan [...] lag een steenen brug [...] en daarachter de Ridderhofstad zelve: een ruim en deftig gebouw, met een vrij hooge torenspits boven den ingang, en twee uitspringende vleugels, wier beide gevels trapsgewijze opliepen en met bloeiplanten begroeid waren; - terwijl het plein voor het huis nog bovendien tusschen twee mindere gebouwen besloten was, tot stalling en tuinmanswoning strekkende.

Omdat hij zo verregend is en dus niet toonbaar, besluit Ferdinand niet in het huis, dat *den naam van Guldenhof voerde*, maar in de achtkantige theekepel van witte steen vlakbij de landweg te gaan schuilen. De naam *Guldenhof* slaat duidelijk op het feit dat het in deze roman om een luisterrijke buitenplaats gaat. Naar binnen gevluht treft hij in de kepel een aantrekkelijke jonge vrouw aan, die Henriëtte Blaek, de nicht en pupil van de eigenaar van de buitenplaats, de heer Blaek, blijkt te zijn. Ferdinand verontschuldigt zich en stelt zich voor. Het meisje blijkt een kennis van zijn moeder en zuster te zijn. Als het kluwen van Henriëttes breiwerk onder het tafeltje rolt, kruipt Ferdinand eronder om dit te pakken en juist op dat moment stappen de heer Blaek, zijn zoon en een dichter de kepel binnen, wat een komisch effect heeft. Na een kort gesprek vertrekt Ferdinand danig onder de indruk van

Tekening van kasteel Drakenburg (ca. 1740) door Jan de Beijer (coll. auteur).

de jongedame naar Eemnes, waar hij in een herberg het middagmaal gebruikt. En dan is dit romantische verhaal nog maar net begonnen ...⁴

Om welke buitenplaats gaat het hier?

Door de belangstelling voor en de kennis van Nederland die Van Lennep in ruime mate had, ligt de vraag voor de hand, welke buitenplaats model voor *Guldenhof* heeft gestaan. In de literatuur over de roman *Ferdinand Huyck*

en over Baarnse buitenplaatsen wordt unaniem de ridderhofstede *Drakenburg* als voorbeeld genoemd. Deze lag op de route van Soest naar Eemnes, rechts van de buitenplaats *Groeneveld*, en lijkt erg op de beschrijving van de buitenplaats *Guldenhof* in de roman vanwege de trapgevels en de toren die wij van oude afbeeldingen kennen. Bovendien logeerde Van Lennep een aantal malen bij prof. dr. Gerardus Vrolik, een kennis van hem, die 's zomers verbleef in

een villa die op de plek van het in 1813 afgebroken kasteel *Drakenburg* was gebouwd. Van Lennep heeft *Drakenburg* daardoor alleen maar van afbeeldingen kunnen leren kennen. Wel is het vrijwel zeker dat hij met zijn grote historische belangstelling met Vrolijk over *Drakenburg* en zijn geschiedenis heeft gesproken.

Uit de beschrijving van het hele landgoed in *Ferdinand Huyck* zou men kunnen afleiden, dat Van Lennep ook de buitenplaats *De Eult* op het oog had. Deze lag in het bos tegenover de lusthof *Soestdijk* en bestond onder andere uit een sterrenbos, berceaus en twee vijvers. De theekeupel van *Groeneveld* kan Van Lennep ook geïnspireerd hebben, want zo'n keupel vinden we niet in de beschrijvingen van *Drakenburg*.

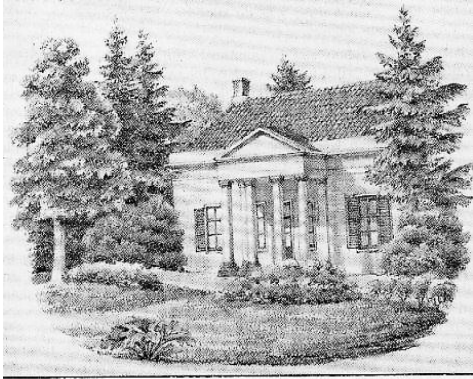
Het ontstaan van kasteel *Drakenburg*

Middeleeuwse kloosters en kerken bezaten eeuwenlang door schenkingen en erfenissen veel land. Dat land werd vaak als erfpacht uitgegeven, waardoor zij jaarlijkse inkomsten hadden. Tot die gronden behoorden ook de uitgestrekte heidevelden en vennen ten noordwesten van het dorpje Baarn, de *Baarnsche Wilde Venen* genaamd. Circa 1300 verkreeg Vrederick Werna(e)rszoon van Drakenborch, die later schepen en schout van de stad Utrecht was, van de Utrechtse bisschop Jan van Diest het recht om een deel van deze woeste gronden te ontginnen, onder andere door turf te steken. Deze Vrederick stamde uit een

deftige Utrechtse familie en voerde als eerste de familienaam Drakenborch (ook: Draeckenburch), vermoedelijk de naam van het huis dat hij in Utrecht bewoonde (dit huis staat nog steeds aan de Oudegracht). Hij liet zijn gebied in lange stroken indelen, die parallel liepen aan wat nu de Zandheuvelweg van Baarn naar Hilversum heet. De turfwinning bleek zeer rendabel: Vrederick liet op zijn veengrond in circa 1310 een hofstede bouwen, aanvankelijk *Drakesteyn bij Eemnes* genoemd. Erg

*Wapen van de familie Van Drakenborch
(foto auteur).*

De deftige villa die op de plaats verrees waar ooit Drakenburg stond. Tekening door A. Vrolik.

verwarrend, want zo heette zijn hofstede in het Nonnenland bij De Vuursche ook. Daarom kreeg de hofstede bij Eemnes later de naam *Drakenburg*. Na Vredericks dood in 1340 liet zijn enige zoon Wernar deze hofstede afbreken en op dezelfde plaats in circa 1362 een grotere ridderhofstede bouwen. In een koopakte van 1672 wordt die als volgt beschreven:

De ridderhofstede Drakenburg, liggende rondom in zijn grachten, met twee banken in de kerk van Eemnes-binnen; verder met bosschen, plantagies enz. groot 90 à 100 morgen, waarvan 40 à 50 morgen hakhout; voorts weiland, bouwland, hei- en veenland, strekkende van de scheisloot van Santvoort, dwars over de Eemnesserdijk, tot aan de Gooijersgracht of Hollandsche Rading, verder behooren er bij: het huis en de herberg de Steenkamer, de Drakenburgergracht (van de Steenkamer tot aan de Eem) een grote boerenhofstede Langenhoef, het recht op

de kelder en de begraafplaats in het koor van de kerk te Baarn waar het wapen van Van Zuylen van Nijveld op staat, zoals de heer van Gent dat gehad heeft. In de loop der jaren is de ridderhofstede Drakenburg uitgebreid. Er bestaan enkele prenten van, namelijk uit circa 1660, 1729, 1744 en 1765, die min of meer op elkaar lijken, want we zien steeds een gebouwencomplex met drie trapgevels en in het midden een toren, omringd door een gracht met een ophaalbrug.

Op het wapen van de heren van Drakenborch (later Drakenburg) zien we in goud vier rode dwarsbalken, beladen met tien zilveren kruisjes, geplaatst 4, 3, 2 en 1. In het portaal van de Baarnse Pauluskerk is dit wapen te zien op een grote steen met de wapens van aan de familie Drakenborch verwante families, van wie sommige leden in deze kerk begraven werden⁵. De familie Van Zuylen van de Haer erfde *Drakenburg* via Josina van Drakenborch, de laatste telg van haar familie. Zij was getrouwd met Dirk van Zuylen, heer van Zevender, Spengen, Cockengen enz., van kasteel *de Haer* bij Haarzuilens. Josina bezat naast de hofsteden *Drakenburg* en *Drakestein* ook de stadskastelen *Drakenburg* en *Oudaen* te Utrecht (beide nog steeds daar aanwezig aan de Oudegracht). Haar man werd in 1622 schout van de stad Utrecht. Al voor haar dood in 1570 droeg Josina *Drakenburg* over aan haar tweede zoon Nicolaas van Zuylen

De boerderij van de familie Steenkamer in 2002 (foto Willemijn Booy).

van de Haer, omdat haar oudste zoon Dirk kanunnik was geworden.

Een deftige villa

In 1813 werd het kasteel gesloopt en vervangen door een deftige villa. Deze werd in 1823 verkocht aan de Amsterdamse prof. dr. Gerardus Vrolik. Hij was hoogleraar in de botanie, anatomie en verloskunde en bracht de zomers in de villa door. Zijn zoon legde de woning op een tekening vast.

De schrijver Jacob van Lennep logeerde er enkele malen. Het echtpaar

Hissink verkocht in 1860 de villa aan mr. Simon Petrus baron van Heemstra, die de villa *Rusthoek* in Baarn bewoonde. Hij bezat ook de buitenplaats *Groeneveld* en de bijbehorende boerderijen. Hij liet het verlengde van de Eemnesserweg bestraten, dat stuk werd de Heemstralaan, en is dus naar hem genoemd. Van Heemstra liet de villa *Drakenburg* en het linkervoorhuis in 1870 afbreken. Waarschijnlijk werd het rechtervoorhuis enkele jaren eerder verbouwd tot een boerderij. De bossen bij het kasteel moesten wijken voor weilanden voor de boer.

De buitenmuur van het rechtervoorhuis van kasteel Drakenburg in 2005 (foto Willemijn Booy).

De restanten van de buitenplaats Drakenburg

Op de boerderij (Zandheuvelweg 5) woonden van 1900 tot juni 2002 drie generaties van de familie Steenkamer. In het woonhuis en de deel bevond zich in het midden over de gehele lengte een lange hoge eensteensmuur met twee halfronde ramen en twee dicht-gemetselde ramen, alle hoog geplaatst. Een groot zwart gedeelte gaf duidelijk aan waar de brede schouw had gezeten. Deze muur was de buitenmuur van het rechtervoorhuis van kasteel

Drakenburg. Bij werkzaamheden vond Jan Steenkamer in 1992 restanten van een stuk muur van het linkervoorhuis en de werkgroep Archeologie van de Historische Kring Baerne bracht in 2004 een put te voorschijn, helaas zonder verdere archeologische vondsten.

In 2002 verkocht de familie Steenkamer haar bezit, waarna de boerderij werd afgebroken. Er kwam een modern woonhuis plus bijgebouw voor in de plaats, ontworpen door de Baarnse architecten Wentink en Van der Spek. In 2006

kwam deze woning, ook weer met de naam *Drakenburg*, gereed. De oude muur moest van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek blijven staan en worden opgenomen in de nieuwbouw. Ten zuidwesten van de woning verwijst het slotenpatroon nog naar de plaats van het kasteel en zijn grachten.

De oude muur, beide opgravingen en het slotenpatroon vormen de enige restanten van de buitenplaats *Drakenburg*. De naam leeft voort in de namen van twee woningen, een conferentiecentrum, een weg en een gracht. ■

Literatuur

F. Booy, 'Guldenhof of Drakenburg', in: *Tussen Vecht en Eem* 30, nr. 3, 2012, p. 150 e.v.

H. Bronkhorst, 'Drakenburg, een verdwenen Baarns kasteel. Twee tekeningen uit het Rijksprentenkabinet', in: *Baerne* 24, 2000, nr. 3, p. 14-19

J. Craandijk, *Wandelingen door Nederland met pen en potlood* (deel 4, Haarlem 1879), gedigitaliseerd op www.dbnl.nl

J. van der Laan, 'Kasteelterrein Drakenburg', in: *Baerne* 29, 2004, nr. 1, p. 9-11

G. Mak en M. Mathijssen (redactie), *Lopen met Van Lennep. Dagboek van zijn voetreis door Nederland*, Zwolle 2000.

J. Out, "'Drakenburg" en zijn bewoners. Van Ridderhofstad tot Buitenhuis', in: *Historische Kring Eemnes*, 1994, nr. 1, p. 4-12

M. Raven, 'Drake(n)steyn en het Nonnenland', in: *Maandblad Oud-Utrecht* 40/11, 1967, p. 91-92.

H.M.M. van Vugt, *De ridderhofstad Drakenburg*, Historische Kring Baerne, Baarn 1989.

Noten

1. Het is merkwaardig dat de straatnamen Guldenhoflaan en Ypendael niet worden toegelicht in *Baarn, de straat waarin wij wonen* (Baarn 2003) van dr. C.G.L. Apeldoorn.
2. Dit dagboek is pas in 1942 door een kleinzoon van Van Lennep gepubliceerd en in 2000 opnieuw uitgegeven door Geert Mak en Marita Mathijssen (zie literatuurlijst).
3. Hoge lokale bestuurs- en gerechtelijke ambtenaar.
4. De roman had een goede pers: Beets noemde het werk een *mooi en aangenaam en bevredigend boek*, Busken Huet vond het *zoo frisch als een heldere voorjaarsmorgen* en Van Deyssel schreef: *Het is in zijn soort uitstekend werk*.
5. Voor veel meer informatie over de geschiedenis van kasteel *Drakenburg* en zijn bewoners verwijs ik naar mijn artikel in *Tussen Vecht en Eem*, nr.3 van dit jaar (zie de literatuurlijst).

KASTEEL GROENEVELD: BUITENPLAATS VOOR STAD EN LAND

Over *kasteel Groeneveld* is in de loop der jaren al heel veel gepubliceerd. Onlangs is aan die reeks boeken en artikelen een mooie publicatie toegevoegd: *Kasteel Groeneveld. Buitenplaats voor stad en land*. Het boek – waarin vijf essays staan opgenomen – is als begeleidende publicatie verschenen bij de tentoonstelling *Amsterdammers en hun buitenplaatsen* die nog tot 1 juni 2013 op het kasteel is te bezoeken.

door: Cok de Zwart

De schoonheid van het kasteel en zijn tuinen is al vele malen beschreven. De bekendste poëet is wel Jan de Marre die in 1746 een hofdicht schreef over *'t Vermaaklyk Groeneveld, de roem der lustprieëlen, dat elk bekoort, en vreugd verwekt, waarin Natuur haar schoon, de Kunst haar pracht ontdekt'* ... 'toegezongen aan den weledelen heere Pieter Cornelisz. Hasselaar, heere van beide de Emenessen en commissaris der stad Amsterdam'.

Kasteel Groeneveld behoort tot de belangrijkste buitenplaatsen in Nederland vanwege zijn prachtige ligging en voorname uitstraling. Het werd gebouwd in een tijd dat er nog veel land, goedkope arbeidskrachten en voldoende geld voor handen waren om dergelijke lustoorden te bouwen. Vanaf de zeventiende eeuw zijn duizenden kleine en grote buitenplaatsen gebouwd. Een bijzondere prestatie geleverd door de burgerklasse in Nederland. Elders in Europa was het voornamelijk de adel die het geld had om arcadische lusthoven te creëren.

Bijzondere ontdekkingen

Kasteel Groeneveld. Buitenplaats voor stad

en land bevat vijf essays. Deze zijn geschreven door Janny van der Heijden, Barbara Marita Mathijssen, Eline Hopperus Buma & Dik van der Meulen en Heimerick Tromp. Het boek is een welkome aanvulling op de reeks boeken die al is verschenen, omdat de auteurs enkele bijzondere ontdekkingen deden, waardoor onze kijk op het verleden van *Groeneveld* enigszins moet worden bijgesteld. Maar de auteurs beperken zich niet tot uitsluitend de geschiedenis van *Groeneveld*. Tegelijk vertellen en illustreren hun verhalen de geschiedenis en ontwikkeling van de buitenplaatsen in het westen van ons land. Ook andere Hollandse steden kenden immers een buitenplaatscultuur in hun periferie.

Aan *Groeneveld* is gedurende de achttiende eeuw door de opeenvolgende Amsterdamse eigenaren Arent van der Waeyen, Cornelis Hasselaer en Pieter Cornelis Hasselaer en de broers Jan Lucas en Bruno van der Dussen heel wat verbouwd en vertimmerd. Deze verbouwingen riepen vragen op die tot in onze tijd onbeantwoord bleven. Zelfs was onbekend wie

Kasteel Groeneveld

BUITENPLAATS VOOR STAD EN LAND

HEIMERICK TROMP / BARBARA JOUSTRA
MARITA MATHIJSEN / JANNY VAN DER HEIJDEN
ELINE HOPPERUS BUMA
& DIK VAN DER MEULEN

van hen het gebouw zijn 'vleugels' gaf. De bijdrage van Heimerick Tromp geeft hierop eindelijk antwoord. Tijdens zijn onderzoek deed hij boeiende nieuwe ontdekkingen uit de bouwgeschiedenis van het kasteel.

Barbara Joustra maakte aan de hand van teruggevonden boedelinventarissen van vroegere eigenaren van *kasteel Groeneveld* een beredeneerde rondwandeling door het kasteel aan het einde van de achttiende eeuw. Daarbij koppelt zij de bezittingen in het stadhuis aan die in de buitenplaats. In de levens van onze voorouders vormde het huis in de stad een vaste eenheid met de buitenplaats, waar men doorgaans vijf van de twaalf maanden verbleef. Ook gaat zij aanvullend in op onderdelen van de bouwgeschiedenis.

Culinair schrijfster Janny van der Heijden gaat in op een onderbelicht aspect van buitenplaatsen: het eten en drinken. Wat werd er in de moestuinen verbouwd, wat serveerde men tijdens het diner en op welke tijdstippen at men? Boeiend zijn de verbanden die zij weet te leggen tussen het negentiende-eeuwse naburige paleis *Soestdijk* en *kasteel Groeneveld*.

Wie over buitenplaatsen schrijft, moet ook stilstaan bij het omringende historische groen en de natuurbeleving door de eeuwen heen. Immers, gebouw en tuin vormen in het ontwerp een onverbreekelijk geheel. In elke eeuw ervoeren onze voorouders het buitenleven anders. Zag de zeventiende-eeuwse stedeling buiten de stadsmuren vooral gevaar, gedurende de

achttiende en negentiende eeuw verandert dit gevoel en begint men de natuur te zien als maakbare en voorspelbare emotie. Hoe dit proces zich tussen 1750 en 1900 ontwikkelde, beschrijft Marita Mathijssen in haar bijdrage. Zij maakt hierbij op interessante wijze gebruik van de literaire geschiedenis.

In 1940 kwam *kasteel Groeneveld* in handen van Staatsbosbeheer. De dienst richtte zich in de daaropvolgende jaren vooral op de instandhouding van het bos en park. Direct na de Tweede Wereldoorlog werd het kasteel jarenlang verhuurd aan Christine Colson en haar zoon en schoondochter Joop en Ali Colson. Gedrieën droegen zij de kunst een warm hart toe. Groeneveld werd door hun toedoen een artistieke vrijplaats. Dik van der Meulen en Eline Hopperus Buma schreven erover. Zij wisten veel nieuwe feiten boven tafel te halen. ■

Titel: Kasteel Groeneveld – Buitenplaats voor stad en land

Samenstelling: Heimerick Tromp, Janny van der Heijden, Eline Hopperus Buma, Barbara Joustra, Marita Mathijssen en Dik van der Meulen

ISBN: 978 90 6868 596 1

Prijs: € 24,95

Uitgever: Uitgeverij Toth, Bussum

VERPLAATST – MISPLAATST

VAN VILLA WALDHEIM NAAR WALDHEIMMAVO

Dit verhaal begint bijna 130 jaar geleden. Om precies te zijn op 14 oktober 1882. Op die datum verschenen voor notaris Cambier van Nooten te Soest twee mannen van aanzien, die hun stempel zouden drukken op een stukje geschiedenis van ons dorp Baarn.

door: Ton van den Oudenalder

De ene plaatsgenoot was Johannes Leonardus Inckel die woonde in Soestdijk. Hij was rentmeester Domeinen *Soestdijk* en *Ewijckshoeve*. Hij trad op namens koning Willem III, die kort daarvoor paleis

Soestdijk had geërfd van zijn broer prins Hendrik (Hendrik de Zeevaarder). De andere was de Amsterdamse bankier Isaac Eduard Teixeira de Mattos (24 juli 1832 (Amsterdam) – 30 augustus 1885

De villa toen hij al in gebruik bij het Baarnsch Lyceum was. Let op de schrijfwijze Lyseum op deze kaart.

(Vlissingen)), die sinds 1877 in Baarn in Amaliapark A392, 389b, G54 woonde. Het huis is niet bekend.

Op 14 oktober 1882 kocht de bankier twee percelen grond gelegen onder de gemeente Baarn, kadestraal bekend a) B 2336 en B 2820 groot 53 are en 80 centiare en b) B 2739, 2740, 2742, 3152 en 3153 groot 1 hectare, 10 are en 70 centiare. Op deze grond gelegen aan de huidige Stationsweg, hoek Vondellaan, liet Isaac een grote villa bouwen en ging die bewonen samen met zijn vrouw Abigaël Mendes (1840-1905). Zij kregen vier kinderen: Anna Mathilda (1862-1937), Samuel Emile (overleden 14 maanden oud in Menton - Frankrijk 1864-1865), David François (1866-1948) en Louis Frederik (1872-1945). Na het overlijden van Isaac ging moeder Teixeira de Mattos in 1885 met haar twee jongste kinderen terug naar Amsterdam. Dochter Anna Mathilde was na haar huwelijk in 1882 al naar Amsterdam verhuisd. De villa bleef in familiebezit.

Villa *Waldheim* bestond in 1885 uit de villa met een stal annex koetshuis. De villa was voorzien van een *waranda*, zoals dat toen omschreven werd. Het huis had 31 kamers.

De indeling was als volgt: **1e en 2e verdieping:** 2 vestibules, één beneden en één boven, salon, grote eetkamer, kleine eetkamer, 6 slaapkamers, 4 logeerkamers, 2 badkamers, bureau, 2 boudoirs, billardkamer, rookkamer, atelier, toneelkamer, studeerkamer. **Zolder:** geen nadere indeling

bekend. Kelder: provisiekamer, keuken, bijkeuken, benedenkamer, dienstbodekamer, knechtskamer, mangelkamer.

Het overlijden van Isaac was reden om een boedelbeschrijving aan te leggen om de erfenis zo eerlijk mogelijk tussen de vier erfgenamen, moeder en de drie nog levende kinderen, te verdelen. Het is exact bekend wat er in iedere kamer aanwezig was in het jaar 1885. Al deze gegevens zijn opgeschreven in die boedellijst. We zullen hier twee kamers als voorbeeld geven, namelijk de *Salon* en de *Groote Eetkamer*. Achter de objecten is de toenmalige waarde genoteerd, dit voor de verdeling van de erfenis. In een cursieve letter is de schrijfwijze gehanteerd zoals die in de Boedellijst voorkomt.

In de Salon was aanwezig:

Een vloerkleed, tachtig gulden

Twee stel gordijnen en overgordijnen en een portière, honderdvijftig gulden

Een milieu de salon, honderd gulden

Een canapé, acht stoelen, vier fauteuils, honderd gulden

Een bijzettafeltje, een canapétafel en kleed, vijftig gulden

Een pouf, twintig gulden

Een kastje, Boul, tachtig gulden

Twee tabouretten, een muziekkastje zeventwintig gulden

Een schoorsteengarnituur, honderdtachtig gulden

Een kroon, 2 gasgirandollen, honderdtien gulden

Een insluithaard, 100 gulden

In de Groote Eetkamer treffen we aan:

Een vloerkleed, driehonderd gulden

Villa Waldheim, ca. 1969 vlak voor de sloop.

*Twee stel gordijnen en overgordijnen en een portière, honderdveertig gulden
 Een bonheur du jour, zestig gulden
 Een buffetkast, honderdtwintig gulden
 Een dressoir, dertig gulden
 Tafel met kleed, zestig gulden
 Twaalf stoelen met lederen zitting, honderdtachtig gulden
 Twee Voltaires, veertig gulden
 Een insluithaard, vijftig gulden
 Een schoorsteengarnituur, honderdtwintig gulden
 Een gaskroon, vijftentwintig gulden*

*Vier gasornamenten, vijfenzestig gulden
 Enige ornamenten en een kleine tafel, twintig gulden.*

Na de opsomming van de inhoud van de kamers volgt nog een aparte opsomming van alle glaswerk, cristal, porcelein, lijnwaden, zilver, plate-voorwerpen en gereedschappen.

De levende have die in de boedellijst voorkomt, bestaat uit: 6 paarden, 1 ezel, 3 pauwen, 1 haan, 3 kalkoenen, 50 di-

verse kippen en 2 Surinaamse eenden.

De inventaris van de stal bevatte naast de gebruikelijke gereedschappen, tui- gen, staldekken, etc., *een clarinee, een landaulet, een landauer, een afrijbrik, een victoria, een brikje, een coupé met dubbel stel wielen en een ezelwagen met tuig.*

De totale waarde van de aanwezige inventaris komt op een bedrag van 24.366,80 gulden. Er was ook nog enig kasgeld in huis aanwezig. Het aanwezige geld werd omschreven als 'gereed geld' en bedroeg 648 gulden.

Het oudste kind, dochter Anna Mathilde Teixeira de Mattos was in 1882 ge- trouwd met dr. Maurice Arthur Mendes de Leon (specialisatie gynaecologie) uit Amsterdam. Zij verkocht de villa in 1910, enige jaren na het overlijden van haar moeder (1905), aan Catharina Johanna Margaretha Groen van Waarder, we- duwe van Cornelis Jacobus van Stockum van Akendam. De villa, huisnummer 177 aan de Stationsweg, beschikte toen al over telefoon, telefoonnummer

De achterzijde, vanaf de Vondellaan. In het ge- bouw met de bogen was het gymnastieklokaal.

nummer 76. Dit nummer is te vinden in het telefoonboek van Nederland van 1915. Alle telefoonnummers van heel Nederland pasten toen nog in één boek. Na zes jaar (1916) ging de villa in ande- re handen over. De nieuwe eigenaar was Johannes Leonardus van der Heijden, wederom een bankier. Hij woonde op Sophialaan 5 in Huis ter Heide en werkte bij een bank in Zeist. Hij hield het in de grote villa slechts twee jaar uit (1918).

In 1919 werd de villa nogmaals ver- kocht. De koopsom bedroeg 60.000 gulden. Koper was deze keer Cornelis Gerard Veth, een Baarns koopman.

De naam van de villa

Op de koopakte van 7 mei 1919 van de verkoop van de villa van Johannes Leonardus van der Heyden aan Cornelis Gerard Veth noemt voor het eerst een villanaam. Deze naam luidde in die akte VILLA WALDHEIM. De villa was voorzien van *centrale verwarming, elektrische licht- aanleg en schellen.* Tot de verkoop be- hoorde naast de villa een *stalgebouw, manège en verder aanhorige betim- meringen, tuin en erf. Kadastraal bekend gemeente Baarn, Sectie B nummers 2739, 2740, 2642, 3152 en 3153 tezamen groot één hectare, tien aren zeven centiaren.*

In de verkoopakte van Veth aan Het Baarnsch Lyceum wordt de villanaam ook weer genoemd. Dat de naam van de villa pas in 1919 op schrift stond wil niet zeggen dat de naam al niet veel langer gevoerd werd. Deze werd waar- schijnlijk zelfs al voor het eerst gebruikt door de bouwheer van de villa, Teixeira

de Mattos. Want in een niet ondertekend document in de collectie van de Oudheidkamer van de Historische Kring Baerne van ca. 1925 is sprake van: *Een der mooiste buitenverblijven, de 'primus inter pares', was 'Waldheim', vlak bij den overweg op den Oranjeboomsche Straatweg. Hier had de heer J. Ed. Teixeira de Mattos uit Amsterdam den grond aangekocht tusschen de spoorlijn en de Prins Hendriklaan, om er zijn villa te bouwen, zijn heem in het woud, 'Waldheim'.* De auteur van dit epistel is vermoedelijk dr. M. Schneider, maar zekerheid hierover is er niet.

Op de oude foto's van de villa zijn bijna altijd de twee hekpijlers zichtbaar, waarop trots de naam 'Waldheim' prijkt. Die twee natuurstenen pijlers zijn de laatste herinnering aan de oorspronkelijke villa. In de taal van de architecten worden zij omschreven als pijlers die bestaan uit klokvormige schacht, een blok met de naam Waldheim en een overstekende afdekplaat. De schacht vertoont een afhangende lob met kwastjes en in het midden een gestileerde rij vruchten of bladeren.

Op 6 april 1868 werd Cornelis Gerard Veth te Amsterdam geboren. Hij ging studeren in Mittweida (Duitsland) en slaagde voor zijn ingenieursdiploma op zijn 19e. In 1888 vertrok hij voor de firma Gebroeders Veth naar Padang (Nederlands-Indië). Op 7 april 1893 werd hij benoemd tot firmant in Amsterdam en kwam terug naar Nederland. Na enkele jaren keerde hij terug naar Padang

waar hij - naast zijn normale werkzaamheden - vanaf 1897 consulaire agent voor de Verenigde Staten werd en lid van de Kamer van Koophandel van Sumatra. Cornelis Gerard vestigde zich in 1906 permanent in Nederland. Om bij te komen van zijn Indische jaren verbleef hij eerst twee jaar 'op vakantie' in *Huize Bloemenheuvel* in Overveen, het huis van zijn broer Jan Cornelis.

Cornelis Gerard Veth had als firmant van de firma Gebr. Veth een groot aandeel in de oprichting en de gestadige groei van de Nederlandsch-Indische Portland Cement Maatschappij in Amsterdam, waarover zijn firma en later zijn eigen maatschappij de directie voerde. Jarenlang was hij directeur van de Kinandam Sumatra Mijnbouw Maatschappij. Ook werd hij in die tijd benoemd tot president-commissaris van Marsman's Algemene Exploratie Maatschappij. Verder was hij tot eind 1926 - hij trad om gezondheidsredenen af - commissaris van de Nederlandsche Bach-vereeniging. In de jaren 1920 werd hij erelid van de Schietvereeniging Baarn en omstreken. Cornelis Gerard en zijn vrouw woonden in Baarn op *Huize Berg en Dal*, aan de Jacob van Lennepaan.

Cornelis Veth heeft villa *Waldheim* slechts enkele maanden in zijn bezit gehad en er nooit daadwerkelijk gewoond. Op 3 oktober van hetzelfde jaar verkocht Cornelis de villa aan Het Baarnsch Lyceum. Het verkoopbedrag bedroeg ongewijzigd 60.000 gulden. Cornelis Gerard Veth is in Baarn overle-

Eemnesserweg 12, postbus 97, 3740 AB Baarn
Telefoon: (035) 541 33 21, telefax (035) 541 81 53
E-mail: info@debaarnsenotarissen.nl

ingepast

Communicatie

- Helpt ondernemers professioneel en positief in de publiciteit te komen
- Ondersteunt organisaties in het verbeteren van de samenwerking
- Versterkt het contact tussen bewonersgroepen en instanties

Inge Pastoor
communicatieadviseur en projectleider

- www.ingepast.nl
- mail@ingepast.nl
- 06 - 55 70 25 91
- Twitter @IngePastoor

Uw oude of nieuwe huis meesterlijk geschilderd?

SCHILDERSBEDRIJF

u.d. Horst

CANTONLAAN 1 - 3742 CH BAARN
TEL. (035) 542 28 93 - FAX (035) 543 02 58

Voor Baarn en omstreken van oudsher bekend

De Zwart handboekbinderij
Oosterstraat 68
3742 SW Baarn

*Er wel eens aan gedacht om uw exemplaren
van Baerne te laten inbinden?
Twee jaargangen in één band: actieprijis €15*

Bel: 06-54682826
Of mail: cdezwart@euronet.nl

APOTHEEK JULIUS

Sinds 1886

M.A. Smulders - de Jong apotheker

**UW GENEESMIDDEL
ONZE ZORG**

Laanstraat 26, 3743 BG Baarn

Telefoon (035) 5412432

Fax (035) 5421021

E-mail apotheekjulius@ezorg.nl

www.apotheekjulius.nl

**WILT U DEZE PLEK OPVULLEN
MET UW ADVERTENTIE?**

BEL OF MAIL DHR. A.F.N. MASCINI

TEL. 035 5414512

VOORZITTER@HISTORISCHERINGBAERNE.NL

juwelier
van doorm

Al vier generaties liefde voor 't vak.

Brinkstraat 14-16 3741 AN Baarn Tel: 035-5413107
info@juweliervandoorm.nl www.juweliervandoorm.nl

GALERIE-INLIJSTATELIER DE ZOETE INVAL

- * litho's – zeefdrukken – etsen - gravures en foto's van Oud Baarn.
 - * keus uit meer dan 100 diverse houten lijsten
 - * facetspiegels in vele maten met een lijst die U zelf uitzoekt
 - * passe-partouts in alle maten en kleuren
- ook rond en ovaal en meerdere uitsnijdingen

Pr. Marielaan 21 Baarn. 035-5412781

open: woensdag tot en met zaterdag doorlopend van 11.00-16.00 uur

www.galeriedezoeteinval.nl

Het Baarnsch Lyceum, met op de voorgrond de beide pijlers, hier nog voorzien van verlichting in de vorm van lantaarnpaaltjes boven op de pijlers.

den op 26 augustus 1948. Hij werd 80 jaar oud en is begraven op 1 september 1948 te Velsen, Begraafplaats Driehuis Westerveld.

Het Baarnsch Lyceum

In Baarn kwam men tot de conclusie dat er dringend behoefte was aan een lyceum. In een aantal andere plaatsen was reeds een lyceum gesticht en deze waren overal een groot succes. Het principe van het lyceum was dat de eerste twee jaren voor alle leerlingen gelijk was. Pas vlak voor het derde jaar moest de leerling de keuze maken voor de Hogere Burger School (HBS) of het gymnasium. Men vond dat dit principe

ook voor Baarn goed zou zijn. Dagelijks reisden veel leerlingen naar Hilversum, Amersfoort of zelfs naar Utrecht om daar het gymnasium of de HBS te bezoeken. Daarom besloten enkele notabelen tot de oprichting van een vereniging om ook in Baarn een lyceum te openen. Deze groep Baarnse notabelen wilde niet te hard van stapel lopen en eerst eens zien hoe een en ander zich zou ontwikkelen. Er werd besloten niet direct een school te bouwen, maar eerst eens een ruime villa te kopen, deze aan te passen en daar te starten. De ledenvergadering van de Vereniging 'Het Baarnsch Lyceum' had in haar vergadering van 19 september 1919 be-

Dr. J.A. Vor der Hake, art deco buste uit eikenhout, van de hand van Frank de Miranda (1913-1986).

sloten de villa Waldheim aan te kopen om daar met de school te starten. De verkoopakte passeerde bij notaris Frans Paul Edmund van Ditzhuyzen op 29-10-1919.

Deze vereniging, waarvan ook Cornelis Gerard Veth bestuurslid was, werd bij de koop vertegenwoordigd door de voorzitter Jonkheer Mr. Jan Willem Hendrik Rutgers van Rozenburg, burgemeester van Baarn en de secretaris Guillaume Francois Zweerts, makelaar. Beide heren woonden in Baarn. Zo kwam villa *Waldheim* in beeld als locatie voor het lyceum.

De heer dr. Jan Arend Vorder Hake uit

's Gravenhage werd de eerste rector. Hij werkte voorheen in Rotterdam en ging in Baarn wonen op Eemnesserweg 81. Vor der Hake gaf leiding aan een team van tien docenten. Niet direct alle naar omliggende plaatsen reizende leerlingen verruilden hun school voor Het Baarnsch Lyceum. Veel ouders namen een wat afwachtende houding aan, maar gaandeweg kreeg men door dat Het Baarnsch Lyceum een belangrijke aanwinst voor ons dorp was. Het eerste jaar werd gestart met 32 leerlingen (23 eerste- en 9 tweedejaars). Al in 1920 kreeg men toestemming voor een afdeling gymnasium en in 1922 voor een afdeling Hogere Burger School. In 1922 werd besloten een nieuwe vleugel aan de bestaande villa te bouwen om aan de behoefte van het groeiende aantal leerlingen te kunnen voldoen. Op 5 mei 1923 werd dit bijgebouw officieel geopend door de toenmalige minister van Onderwijs de heer dr. De Visser. Ondertussen had de school ook het jus promovendi verkregen, d.w.z. het recht om zelf het eindexamen af te nemen. Dat gebeurde voor het eerst in de zomer van 1924. Spanning voerde de boventoon. Alle leerlingen slaagden, zowel van het gymnasium als van de HBS. In 1926 was de opening van een nieuwe aula, waarbij door de heer Vor der Hake een schoolembleem ten doop werd gehouden. Dit embleem was voorzien van een spreuk en symbolische kleuren. Tekenleraar J.W. van Winkoop had het embleem ontworpen. Het logo stelt een primula veris voor.

Villa Waldheim is afgebroken, het braakliggende terrein hoek Vondellaan - Stationsweg t.b.v. de nieuwbouw van de mavo.

Deze lentebloem staat symbool voor jong leven. De spreuk *Het pad der rechtvaardigen is als de morgenglans* komt uit de bijbel en wel uit Spreuken IV vers 18. De kleuren zijn groen, goud en purper. Symbolen voor verwachting van het leven, edel karakter en vorstelijk gedrag. Er werden gelijktijdig een schoolvlag en een lyceumlid geïntroduceerd. Dat dit vorstelijk gedrag nog een vorstelijk staartje zou krijgen kon men toen nog niet bevroeden.

In 1951 werd een speciale koninklijke dependance, het Incrementum (stekje), opgericht en ondergebracht in paleis *Soestdijk*. Het was de bedoeling van prinses Juliana en prins Bernhard dat hun dochters in kleine klassen werden opgeleid voor de examens gymnasium en mms. Er werd begonnen met een kleine klas voor prinses Beatrix en zes met zorg uitgekozen medeleerlingen. Een jaar later verhuisde dit Incrementum naar een villa aan de Amaliaaan en be-

hoorde vanaf dat moment officieel tot Het Baarnsch Lyceum.

Jaren later zouden de kinderen van prinses Beatrix en prins Claus op hun beurt leerlingen worden van Het Baarnsch Lyceum.

Tenslotte kreeg men in 1953 toestemming om van start te gaan met een middelbare meisjesschool (mms). In 1969 waren de dagen van Het Baarnsch Lyceum in en rond de oude villa *Waldheim* definitief geteld. Er werd een nieuw complex gebouwd aan de Torenlaan om tegemoet te komen aan de wensen en eisen van de tijd. De eerste spa voor dit nieuwe complex ging op 3 februari 1969 de grond in.

Hiermee kwam ook voor villa *Waldheim* het einde in zicht. Afbraak volgde, maar die afbraak gold slechts het gebouw. De naam zou voortleven.

De Waldheimmavo

Rond 1968 kwamen er fusiebesprekingen op gang tussen de Koningin Wilhelmina School (K.W.S. mavo) aan de Dalweg en de Astro mavo (hoek Leestraat – Spoorstraat). In 1970 kwam het tot een principeovereenkomst. Beide scholen besloten vanaf 1 augustus 1975 samen verder te gaan onder een nieuwe naam. In 1976 kreeg de combinatie K.W.S. - Astro op de oude plek van de villa *Waldheim* de beschikking over een modern nieuw schoolgebouw. De officiële opening was op 17 december 1976. De naam van deze schoolcombinatie werd Waldheimmavo, vernoemd naar de villa die ooit op dit plekje stond.

De heer L. Pot werd aangesteld als directeur in 1976 en bleef in functie tot 1 januari 1986. Zijn opvolger was de heer J. Kraaijeveld. Zo nu en dan werd er iets verbouwd of een stukje bijgebouwd of aangebouwd om de leerlingen optimaal van dienst te kunnen zijn. Zo deed in 1989 het vak 'techniek' zijn intrede op de school en dit vereiste natuurlijk een aangepast schoollokaal. Er werden 'permanente' noodgebouwen achter de school gebouwd en verbonden met het hoofdgebouw. Net zoals dat vele jaren

daarvoor was gebeurd met het lyceum. In 1968 hadden beide scholen samen bijna 500 leerlingen. In 1970 - toen de principeovereenkomst - werd gesloten, was de prognose van de overheid, die de vinger aan de pols hield, dat het aantal leerlingen na 12 jaar zou zijn gezakt tot zo'n 268. Die voorspelling is exact uitgekomen. In 1993 kondigde een nieuwe fusie zich aan. Weliswaar voorlopig een bestuurlijke fusie, maar dit was pas de eerste stap op weg naar een nauwere samenwerking tus-

De huidige situatie bij het leegstaande Waldheimmavo schoolgebouw, zonder pijlers.

Directeur L. Pot voor het lesurenplanbord.

sen de Waldheimmavo en het Grifland College in Soest. In het roerige onderwijswereldje werd met succes het handhaven van de kleinschaligheid van de Waldheimmavo nagestreefd. Doel was dat de leerling herkenbaar moest blijven en geen nummer mocht worden in de grote massa leerlingen zoals je die aantreft op de grote scholengemeenschappen. Het leerlingenaantal was bij de start in 1975 precies 315. In 2000 waren dat er 321. De prognose in 2000 was dat er in 2010 ca. 315 kinderen zouden zijn. Ook dit aantal klopte. Kortom een constant klein aantal leerlingen, geheel conform de doelstelling van de school. De laatste tijd bleek er weer meer interesse vanuit Eemnes, dus de noodzaak tot vergroting diende zich wederom aan.

Na de heer Kraaijeveld werd in 2000 de heer S. Baars hoofd van de Waldheimmavo. De hoofdingang van de Waldheimmavo werd

gesitueerd aan de Vondellaan. De twee natuurstenen pijlers met de naam *Waldheim* die de sloop van de oude villa hadden overleefd werden van de Stationsweg verplaatst naar de Vondellaan. Hier zouden beide blijven staan tot 2011 als stille getuige van wat eens was.

De naam Waldheim

In 1988 kwam de Oostenrijker Kurt Waldheim, beoogd president van Oostenrijk en tot dat moment secretaris-generaal van de Verenigde Naties, negatief in het nieuws. Zijn oorlogsverleden bleek niet geheel brandschoon te zijn. Er gingen in die dagen stemmen op om de naam van de school te wijzigen. Op verzoek van de schoolleiding heeft de Historische Kring Baerne een onderzoek ingesteld naar de ontstaansgeschiedenis van de naam. Zij stelden al snel vast dat de naam 'Waldheim' al ver voordat de heer Kurt Waldheim geboren was, gevoerd werd. De schoolleiding voelde zich toch geroepen in een folder voor

De heer J. Kraaijeveld.

nieuwe leerlingen de achtergrond van de naam uit de doeken te doen om verwarring te voorkomen.

De geschiedenis gaat verder

De reeds gesignaleerde toeloop van nieuwe leerlingen uit de regio en de administratieve fusie met het Griftland College zijn de reden dat de Waldheimmavo haar plekje in het centrum van Baarn heeft verlaten en een nieuwbouw heeft betrokken op het lyceumterrein aan de Torenlaan naast het nieuw gebouwde lyceum.

Na deze lange inleidende geschiedenis komen we kort maar krachtig terug op de kop boven dit artikel: **Verplaatst – Misplaatst.**

De twee oude naampijlers van de voormalige villa *Waldheim*, die bijna 130 jaar trouw op de hoek van de Stationsweg – Vondellaan hebben gestaan, zijn van hun oorspronkelijke plek, de plaats van de oude villa, meegenomen naar het nieuwbouwterrein van de Waldheimmavo aan de Torenlaan. Een plaats zonder enige historische achtergrond voor wat betreft villa *Waldheim*. De enige associatie is dat de mavo de naam Waldheim is blijven voeren.

De gemeente is de eigenaar van het oude schoolgebouw en de grond waarop deze school gebouwd is, maar ook van het nieuwe gebouw van de Waldheimmavo aan de Torenlaan. Bij navraag bij de gemeente bleek niemand iets te weten van toestemming om deze beide pijlers mee

te nemen naar de nieuwe vestiging. Dat wil niet zeggen dat een ambtenaar geen toestemming heeft verleend, zolang het niet op schrift is vastgelegd. Of dit rechtsgeldig is, is maar de vraag. Blijft over het historische gevoel dat ernstig wordt aangetast door het verwijderen van de pijlers van hun geboortegrond. Extra schrijnend is het dat de beide pijlers nu verloren in een open landschap naast de nieuwe Waldheimmavo staan. Met andere woorden: ze detoneren. De foto's spreken voor zich.

Daarom een pleidooi om de beide oorspronkelijke Waldheimpijlers nu, of zodra de invulling van de oude plek van de villa definitief is, terug te plaatsen op hun historische geboortegrond.

Situatie Torenlaan, twee 'verloren' pijlers.

Dan kunnen we wellicht over enige tijd schrijven: **verplaatst – misplaatst – herplaatst. ■**

Een speciaal woord van dank aan de heer B. Onclin en mevrouw J. Breunese-Onclin voor hun hulp bij het tot stand komen van dit artikel.

Bronnen

Baarnsche Courant

Baarn geschiedenis en architectuur van Fred Gaasbeek e.a.

Gooi- en Eemlander

Knipselarchief Historische Kring Baerne

Afbeeldingen uit de collectie van de Historische Kring Baerne en eigen collectie.

Van Baerne tot Baarn, hoofdstuk *Het Baarnsch Lyceum* door Frits Booy

Archief Eemland te Amersfoort

Het Utrechts Archief

Bevolkingsregisters van Baarn

Archief Burgerlijke Stand van o.a. Amsterdam, Baarn, 's-Gravenhage, Rotterdam en Vlissingen

Biografisch Woordenboek Gelderland

LUTHERANEN IN BAARN: EEN AANVULLING

Naar aanleiding van mijn artikel in *Baerne* 2-2012 kreeg ik aanvullingen van Th.A. Fafié (de zoon van ds. G. Fafié) en ds. Kees van der Horst. Ook vond ik zelf nog enkele gegevens.

door: Gerard Raven

Rond 1800 waren er zestien lutheranen in Baarn en in 1849-1879 enkele tientallen in Baarn en Soest. Door de aanleg van de spoorlijn in 1874 gingen vooral gegoede en oudere lutheranen uit Amsterdam in Baarn wonen. De orthodoxe prediking van de hervormde Pauluskerk sprak hen niet aan. Het Nederlandsch Luthers Genootschap voor In- en Uitwendige Zending hield al op 1 december 1895 een eerste lutherse avonddienst in de dorpskerk, waarin ds.

Joh.W. Pont voorging. Van toen af zijn er diensten en catechisaties gehouden. De activiteiten van de zustergerneente Amersfoort vielen dus niet eerder maar later; deze vonden minder weerklank. Ook veel *ethische* hervormden kwamen bij de lutheranen kerken. Daardoor gingen er vaak hervormde predikanten voor in de lutherse diensten. Later vonden deze hervormden de weg naar hun eigen kerk terug.

In 1907 kreeg Baarn een lutherse fili-

De voormalige Lutherkapel in de Kapelstraat.

aalgemeente. Deze was zoals vermeld duidelijk rechtzinnig, veel meer dan Amersfoort. De onderlinge band van de leden was ook veel sterker en er werd ook vaker H. Avondmaal gevierd. Aanvankelijk zong men uit de bundel van het Luthers Genootschap, terwijl Amersfoort die van de vrijzinnig luthersers gebruikte. Toen in 1955 het luthers gezangboek uitkwam schakelden beide gemeenten hierop over.

Naast Het Baarns Lyceum is men later ook diensten gaan houden in het Nutsgebouw en een voormalig koetshuis aan de Korte Schoolstraat (nu Kapelstraat). Het lyceum was in 1942-1945 gevorderd, dus ligt het voor de hand dat men ook toen op het koetshuis terugviel. De nieuwbouw van de Lutherkapel op deze plaats in 1957 was een ontwerp van gemeentelid en architect J.A. Wentink. De vrijgemaat-gereformeerde kerk huurde de kapel onder en plaatste een klein orgel.

De hernieuwde stichting van de lutherse gemeente Baarn als filiaal van Hilversum in 1944 had alles met de toenmalige kerkelijke ligging te maken. Hilversum was ook uit de arbeid van het rechtzinnige Luthers Genootschap ontstaan en voelde zich geroepen zich over de Baarnse broeders en zusters te ontfermen. Volgens prof.dr. J.P. Boendermaker deed ds. De Jongh van Amersfoort weinig of niets voor Baarn en heeft zijn vader P. Boendermaker (toen predikant van

Hilversum) ingegrepen.

De villa *Woudestein* is al rond 1900 gebouwd en in 1949 luthers rusthuis geworden. De lutherse gemeente organiseerde hier maandelijkse Ontspanningsmiddagen.

Dominee Bieger († 1967) woonde vanaf 1954 uiteraard niet aan de Vosselveldstraat, maar de Vosseveldlaan te Soest. Zijn diensten liepen af doordat de bezoekers te oud werden of overleden. Ook ds. W.F. Schröder (1957-1963) en ds. W.J. Manger (1963-1969) waren al emeritus toen zij Baarn-Soest gingen verzorgen. Manger woonde tot zijn dood in Baarn; de laatste paar jaar in *Woudestein*.

Door vergrijzing werd het aantal kinderen steeds lager. Toch werden nog lang kindernevendiensten (eerder zondagsschool genoemd) gehouden, bijvoorbeeld door mevrouw C.J. Meyer († 1985). Haar legaat werd dan ook hiervoor bestemd. Ook was er een jeugdvereniging.

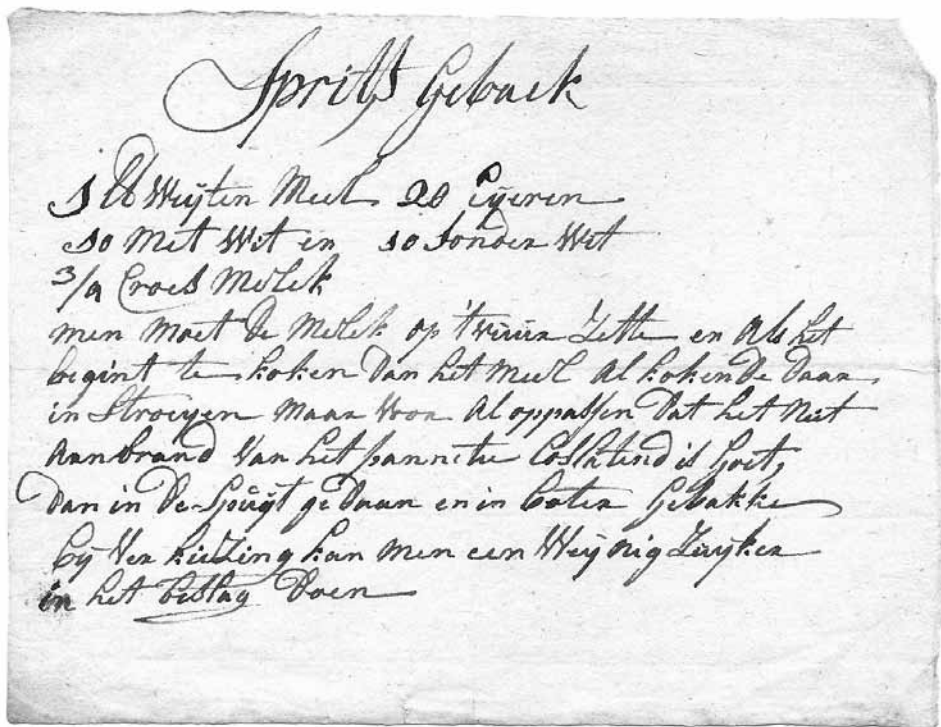
Voor de overdagkring in Soest kwam de samenwerking met ds. Nienhuis niet van de grond. De genoemde aantallen zijn onjuist. Vervolgens is een eigen lutherse dagkring in Soest gestart. ■

*) G. Fafié, 'Baarn-Soest', in: Th. A. Fafié e.a. (red.), *Hoe het Lutherde in Nederland. De geschiedenis van de Lutherse gemeenten in Nederland II* (Woerden 1997) 27-29.

DINEREN OP GROENEVELD

Een gelukkige vondst die een goed inzicht geeft in wat er zoal gegeten werd aan het einde van de negentiende eeuw is de erfenis van vele tientallen handgeschreven recepten en een aantal schriften met menuvoorbeelden uit het bezit van de laatste bewoner van kasteel Groeneveld, Agneta Margaretha Catharina Taets van Amerongen-van Reenen. Zij trouwt in 1882 met baron Taets van Amerongen en is zijn tweede bruid. De verzameling is in 1984 via Mariette Taudin Chabot-van Reenen overgedragen aan de culinaire verzameling van Ria Holleman en in 2005 naar het privé-archief van Sandra Siemers-den Dulk gegaan.

door: Janny van der Heijden

Veel recepten werden simpelweg op een velletje papier geschreven.

Het geeft een goed beeld van wat er op Groeneveld werd gegeten en wie er kwamen. Veel recepten zijn opgestuurd of simpelweg op een velletje papier geschreven. De dames van de grote huizen wisselden regelmatig hun recepten uit. Ze zijn vaak genummerd wat duiden kan op een systeem waarin ze bijgehouden werden of mogelijk in een boek bijgeschreven. De vrouw des huizes stond nooit in de keuken, de keukenmeid kon nauwelijks schrijven of lezen, 's ochtends kwam ze bij mevrouw om te bespreken wat er gegeten zou worden. Mevrouw ging dan met een sleutelmandje aan de arm, mee naar de proviesskamer waar de benodigde ingrediënten uitgenomen werden.

Kruidenazijn

De verzameling bevat briefjes en recepten die ruim een eeuw beslaan. Slechts een enkele is gedateerd, zoals een brief met een huismiddeltje dat volgens de briefschrijfster roomachtig en smakelijk is zodat men het ook aan kleine kinderen kan toedienen. Het waarschijnlijk oudste recept, te beoordelen aan het handschrift en de papiersoort, is een recept van kruidenazijn uit het begin of halverwege de achttiende eeuw. Het feit dat het recept zo lang bewaard is, moet bijna betekenen dat het ook regelmatig gemaakt werd met kruiden uit de kruidentuin. Het is een geurige en krachtige azijn met dragon, pimpernel, kattekruid, kervel, goudsbloemen, basilicum, frambozen, rozenblaadjes en enkele andere, moeilijk te ontcijferen ingrediënten. Alles wordt in een grote fles gedaan, aangevuld met azijn en vervolgens in de zon gezet om te trekken.

De kruidenazijn wordt daarna gefilterd en vervolgens in flessen bewaard. Of deze recepten overgedragen werden van de een op de andere bewoner van Groeneveld of al in de familie Taets van Amerongen of van Reenen waren, is niet bekend.

Opvallende recepten

Opvallende recepten zijn die van (komkommer)sambal en een tweede van atja(r). Onder dit laatste recept staat de toevoeging *Het sal ons aangenaam zijn het recept van de ingelegen vis te ontvangen*. Er was kennelijk een levendige uitwisseling gaande in die jaren. Door het specifieke gebruik van specerijen en de Indonesische benaming van deze beide recepten, zou je kunnen aannemen dat het recept afkomstig is van iemand die in 'Indië' heeft gewoond. Een andere brief met recept wordt ondertekend met *In haast, opdat u het nog op tijd zult ontvangen*. Daaruit zou je de conclusie kunnen trekken dat de recepten ook zeker gewaardeerd en gebruikt werden en niet simpelweg uit een vorm van beleefdheid opgestuurd en bewaard.

Menuboeken

De drie menuschriften, of liever menuboeken zoals op de kaft staat en ook bij de overgedragen erfenis horen, beschrijven de diners gegeven tussen 1889 en 1904. In het laatste schrift lijkt het of de diners niet meer accuraat bijgehouden werden tenzij de conclusie moet zijn dat er minder en minder diners gegeven werden. Als dit laatste menuboekje dat tot 1904 loopt, omgedraaid wordt, staat er achterin nog een aantal diners uit mei 1912, daarna zijn

Om Kruidenazijn te maken

1 handvol Dragon
 $\frac{1}{2}$ — Pimpinell
 $\frac{1}{4}$ — Kattekruid
 $\frac{1}{2}$ — Knoppen van Nasturtium
 $\frac{1}{4}$ — Kervel
2 — Goudsbloemen
2 — blaaderen van Melisse

Afb. 2: Het recept voor kruidenazijn.

er geen bewijzen meer. Het aantal gasten is dan overigens al beperkt tot zes. In de menuschriften is goed te zien hoe de diners werden samengesteld aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. De diners werden uitslui-

tend gegeven voor vrienden en familie. Bij het doorbladeren valt op dat alle menu's in het Frans geschreven staan en dat een aantal gerechten duidelijk favoriet was. Zo komt de *Ris de veau à la Villeroy* (gepaaneerde en gebakken zwezerik) regelmatig

terug als tussengerecht. Vooraf staat altijd een *consommé* dan wel een *potage* op het menu. De *consommé* is helder, de *potage* een gebonden soep. Er staan voornamelijk vleesgerechten in zoals *côte de boeuf*, *langue de veau*, *selle d'agneau*. Meestal staat er ook een gevogeltegerecht bij, maar in verhouding slechts weinig vis, schelp- en schaaldieren. Alleen, als ze al op het menu staan, zijn het mooie producten als oesters, tarbot en tong. Er werd goed en gevarieerd gegeten. Het aantal gangen varieert, maar bestaat gemiddeld uit zo'n acht verschillende gerechten, inclusief de groente. Het aantal personen staat altijd bovenaan vermeld.

Veel bekenden

Opvallend is dat de menu's niet alleen de zomermaanden van kasteel Groeneveld bevatten. Dat kan betekenen dat de familie Taets van Amerongen ofwel gedurende het gehele jaar op Groeneveld woonde, ofwel dat het schrift mee ging naar een van de andere huizen. Een enkel keer staat er boven een menu Den Haag of La Haye geschreven, één maal het adres Vijverberg 2. Er staan veel terugkerende namen boven de menu's. Het zijn over het algemeen diners voor tien of twaalf personen, waarbij de namen van de families Boreel, Groeninx van Zoelen en Van Doorn regelmatig terugkeren. Een enkel keer kun je vermoeden dat het om een logeerpunt gaat, omdat de diners op opeenvolgende dagen plaatsvinden met enkele dezelfde namen. Soms staat er tituluur bij de namen, dan weer simpelweg naamopsommingen als Boetzelaars, Beauforts, Golstein, 2 v.d. Poll of M. en Mme Huydecoper en een enkele keer staat

er 'tante' op de gastenlijst. Duidelijk is dat 'men' elkaar kende; regenten, staatslieden, patriciërs, maar ook was er kennelijk een goed contact met het iets verder op gelegen paleis *Soestdijk*. Op de namenlijst bij verschillende diners staat namelijk ook een aantal hofdames: baronesse Van de Poll, jonkvrouw Van Ittersum en freule Sloet.

Er is geen vast ritme in de dagen van ontvangst te ontdekken, soms ligt er slechts een dag tussen de diners, vaker een week, maar er valt geen 'dinerdag' te ontdekken. Er wordt gedineerd op de meeste dagen van de week. Het is dus niet zo dat er voornamelijk in de weekenden ontvangen werd. Wel valt op dat in het eerste jaar waarin de menu's beschreven werden (vanaf 10 augustus 1896) de frequentie van diners hoog is, zeker meerdere keren per week. Later wordt dat minder.

Als Louis Reinier Taets van Amerongen in april 1921 overlijdt, blijft zijn weduwe tot aan haar dood in 1940 op Groeneveld wonen. Zij is de laatste particuliere bewoonster van het kasteel en bijna symbolisch sluit zij daarmee in 1940 het einde van een tijdperk af. ■

Janny van der Heijden is culinair publiciste. Ze schrijft dagelijks een column in de *Wege*ner dagbladen. Van haar hand zijn tientallen kookboeken verschenen. Dit artikel is een deel uit de bijdrage die Janny van der Heijden heeft geschreven in *Kasteel Groeneveld. Buitenplaats voor stad en land*.

BAARNAARS EN BARINEZEN

Baarnaars en Barinezen is de titel van het boekwerkje dat onlangs door Eric W. van der Ent is geschreven en uitgegeven. Een fraai ogend werk dat te koop is voor € 19,50.

Verhalen uit oud Baarn luidt de ondertitel van het boek dat uit vijftien hoofdstukken bestaat. Het merendeel van de verhalen heeft een Baarnaar of een Barinees als onderwerp. Zoals de boerenfamilie Van Paridon, de dahliakoning Hendrik Hornsveld en de dokter Samuel Meihuizen. Maar Van der Ent verhaalt ook over het overlijden van de in Bussum woonachtige autofabrikant Spijker op het station Baarn en over het

avontuurlijke bestaan van de vlieger Geijsendorpher, die slechts heel even in Baarn heeft gewoond. En over de treinramp bij Weesp die in 1918 het leven kostte aan 41 mensen, van wie er negen uit Baarn kwamen.

Van der Ent verzamelt al sinds 2005 gegevens over oude inwoners van Baarn. Hij heeft indexen van begraafplaatsen en oude adresboeken en vele duizenden oude foto's van Baarnaars en plekjes in Baarn. Deze zijn allemaal vrij toegankelijk op de website www.groenegraf.nl. Een selectie van de verhalen heeft Van der Ent nu gebundeld in een boekje. Zo wordt de geschiedenis van Baarn in woord en beeld ook toegankelijk voor mensen die nog niet in het digitale tijdperk zijn aangeland.

Het boek telt 115 pagina's en is te koop bij Boekhandel Den Boer, de Oudheidkamer van de Historische Kring Baerne, Slijterij Mitra, Filmclub Baarn en via www.groenegraf.nl.(CdZ) ■

Titel: Baarnaars en Barinezen. Verhalen uit oud Baarn

Auteur: Eric van der Ent

Prijs: € 19,50

Uitgegeven in eigen beheer

Historische Kring Baerne

Postbus 326
3740 AH Baarn
tel. 035 5430377
e-mail:
info@HistorischeKringBaerne.nl
Internet:
www.HistorischeKringBaerne.nl

Bestuur en ereleden:**Voorzitter**

A.F.N. Mascini
tel. 035 5414512
voorzitter@
HistorischeKringBaerne.nl

Algemeen Secretaris

H.C. Frijlink
tel. 035 5414263
secretaris@
HistorischeKringBaerne.nl

Penningmeester

C.H.H. Mascini-du Buy
tel. 035 5414512

Werkgroep Oudheidkamer

E.M.M.A. Kuizinga-Claassens
tel. 035 5420372

Werkgroep Oude Begraafplaats

M.M.D. Karsemeijer
tel. 035 5417922

Werkgroep Archeologie

J.W.A.A. van der Laan
tel. 035 5411656

Werkgroep Baerne

F.J. Booy
tel. 035 5417336

Algemeen lid

P.H. Feitz
tel. 035 5414794

Algemeen lid

Th. Kruidenier-Brands
tel. 035 5417860

Ereleden

J.M. v.d. Brink-van Wijkvliet
G. Brouwer
P.H. Kuijt-Smit
H.H.M. van Vugt

Administratie en redactie**Baerne:
Ledenadministratie**

H.J. Kroon
tel. 035 5413001
ledenadministratie@
HistorischeKringBaerne.nl

Redactie Baerne

Henriëtte Beuk
Frits Booy
Annemieke Geerts
Cok de Zwart
E-mail redactie: redactiebaerne@
euronet.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en / of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.
Het tijdschrift *Baerne* komt mede tot stand door *BakkerBaarn*.

**Bezoekadres en bezoektijden
Oudheidkamer**

Hoofdstraat 1A, 3741 AC Baarn.
Ingang via de bibliotheek, lift
naar jeugdbibliotheek. Op
woensdagen van 14.00 tot 16.00
en op zaterdagen van 11.00 tot
13.00 uur.

Voor informatie of een afspraak
kunt u tijdens openingsuren
bellen met 035 5430377 of een
e-mail sturen:
info@historischekringbaerne.nl

Contributie

Per adres en per jaar minimaal
€16,-. Bank ING 41.92.133
Historische Kring Baerne is een
Algemeen Nut Beogende Instel-
ling.

**Verzendkosten buiten Baarn
en binnen Nederland: € 7,50
per jaar.**

Verzendkosten tegelijk met de
contributie overmaken.

Losse verkoop Baerne € 3,50

Verkrijgbaar bij:
Oudheidkamer HKB,
Boekhandel Den Boer, Laanstraat 69,
Bruna, Laanstraat 41C,
VVV/ANWB, Brinkstraat 12, Baarn

Activiteiten Historische Kring 1ste kwartaal 2013

Vrijdag 4 januari: Nieuwjaarsreceptie

Donderdag 24 januari: Lezing: De Ruijter muisjesfabriek door Frans Vlek

Donderdag 21 maart: Algemene Ledenvergadering

Donderdag 18 april: Lezing: Cor du Buy sport NV door André Mascini

Expositie 2013: Januari t/m mei: Baarnse villa's binnenste buiten

Visuele presentaties: Dinsdagmiddag 21 februari, dinsdagavond 26 februari,
donderdagavond 28 februari.

Is dit genoeg om eerder te stoppen met werken?

Natuurlijk hoopt u dat u straks genoeg pensioen heeft om leuke dingen te doen. Maar wat als dat niet zo is? Gelukkig kan de Rabobank uw huidige en toekomstige

financiële situatie precies voor u uitrekenen. Maak vandaag nog een vrijblijvende afspraak met uw adviseur. Dan zorgen wij ervoor dat uw financiële situatie ook straks goed geregeld is.

*Gratis na een pensioengesprek:
opbergmap voor het overzicht*

Meer informatie op: www.rabobank.nl

Rabobank

BOEKHANDEL DEN BOER

Laanstraat 67-69 - 3743 BC Baarn - Telefoon 035 - 542 68 51
www.denboer.nl

Gespecialiseerd
in literatuur,
kunst- en kinderboeken